УДК 339.924:[061.1ЄС:(477)]:664(477)
DOI:10.32782/2415-8240-2026-109-2-482-499

УГОДА ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС: ВПЛИВ НА ВІТЧИЗНЯНУ ХАРЧОВУ ПРОМИСЛОВІСТЬ

THE ASSOCIATION AGREEMENT BETWEEN UKRAINE AND THE EU: IMPACT ON THE DOMESTIC FOOD INDUSTRY

Мудрак Руслан Петрович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки
Уманський національний університет
ORCID: http://orcid.org/0000-0003-1189-5463

Ruslan Mudrak,
Uman National University

У статті досліджується динаміка виробництва у харчовій промисловості України за 2007-2024 роки. Відмічається, що її характер є нестабільним - періодичні зростання змінювалися спадами. Встановлено, що глибина падінь виявилася більшою, ніж висота зростання в роки відновлень, що зумовило скорочення виробництва в галузі на 4,5%. Проводиться історичний аналіз причин скорочення виробництва в окремі періоди. Оцінюється вплив Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині ПВЗВТ. Робиться висновок про те, що в цілому такий вплив – сприятливий. Обґрунтовуються ключові перешкоди для української промислової продовольчої продукції на шляху до ринку ЄС – квотні обмеження, жорсткі санітарно-гігієнічні вимоги, труднощі із входженням у європейську роздрібну мережу, неповне використання потенціалу нішевих видів продукції.

Ключові слова: ПВЗВТ, автономні торговельні заходи, конкуренція, квоти, санітарно-гігієнічні вимоги, циркулярні технології, роздрібна торгівля, нішова продукція, інвестиції.

From 2007 to 2024, production volumes in Ukraine's food industry declined by 4.5%. Among the key domestic causes of the decline are systemic weaknesses in the Ukrainian economy; external causes include the global financial crisis, Russian military aggression, and the COVID-19 pandemic. Between 2018 and 2024, Ukrainian exports of processed food products to EU countries increased 2.4-fold. The rate of growth in Ukraine's industrial food exports to the EU is nearly 1.5 times higher than that of imports. The integration factors contributing to a decline in output by Ukraine’s food enterprises are distinctly sector-specific: in tobacco processing, this is the increase in excise taxes as part of the harmonization of Ukrainian tax legislation with EU standards; in dairy production, it is a sharp increase in imports of subsidized

products, which creates conditions for unfair competition. The trade balance between Ukraine and the European Union (EU) in industrial food products is positive and growing - it increased 5.2-fold during the period under review. Thus, the Association Agreement between Ukraine and the EU, as it pertains to the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA), has, on the whole, a positive impact on production in the Ukrainian food industry. The significant increase in Ukrainian exports to the EU can be attributed to the fact that, following the resumption of Russian military aggression against Ukraine on February 24, 2022, the EU introduced a regime of autonomous trade measures (ATM), which provided for the temporary and complete elimination of tariffs on Ukrainian products. Despite the expiry of the ATM on June 5, 2025, Ukrainian-European (EU) trade in industrial food products – specifically regarding relevant Ukrainian exports – has not returned to the baseline conditions of a full and comprehensive free trade area as they existed at the time the agreement was signed; rather, duty-free export volumes of products critical to the Ukrainian food industry have increased. In addition to quota restrictions, there are other obstacles hindering the entry of Ukrainian agri-food products into the EU market: the failure of Ukrainian processed food products to meet European sanitary and phytosanitary requirements; difficulties in gaining access to the European retail network; and the underutilization of the potential of niche products. Solving these problems should, to a large extent, be linked to a significant expansion of access to investment for domestic agribusiness entities.

Key words: DCFTA, autonomous trade measures, competition, quotas, sanitary and phytosanitary requirements, circular technologies, retail trade, niche products, investments.

Вступ. Розвиток вітчизняної харчової промисловості є одним із стратегічних напрямів структурної трансформації економіки України. Це пов’язано з тим, що харчова промисловість, як найважливіша складова переробної промисловості, є передостанньою ланкою ланцюга вартості аграрного сектору економіки в рамках якої формується найбільша частка доданої вартості. В даному контексті розвиток харчової промисловості є безальтернативною умовою вирішення кількох важливих соціально-економічних завдань: 1) забезпечення національної продовольчої безпеки. Виробництво обсягів сільськогосподарської продукції, що забезпечують споживання базових видів продовольства на рівні не нижчому від нормативної потреби, не є достатньою умовою продовольчої безпеки. Це пов’язано з тим, що, по-перше, саме підприємства харчової промисловості створюють кінцеву споживну вартість – домогосподарства споживають не сировину для виробництва їжі (зерно, насіння та плоди олійних культур, цукрові буряки, сире молоко, живі тварини тощо), а готову їжу; по-друге, навіть попри значні обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, на внутрішньому ринку періодично виникають її дефіцити внаслідок надмірних обсягів експорту. Це, по ланцюжкові, спричиняє зростання роздрібних продовольчих цін та підвищення ризиків продовольчої небезпеки; 2) зміна експортної моделі. Надмірні обсяги експорту

сільськогосподарської сировини, продукції з найнижчою часткою доданої вартості, зумовлюють економічні втрати через погіршення цінових умов торгівлі. Вітчизняна економіка відчуває гостру потребу зміни експортної моделі – перехід від торгівлі сировиною до торгівлі напівфабрикатами та готовою продукцією; 3) зростання добробуту. Розвиток харчової промисловості забезпечує створення нових робочих місць, зростання доходів домогосподарств, збільшення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів, розвиток соціальної інфраструктури тощо.

Наразі перед вітчизняною харчовою промисловістю стоять виклики зумовлені дефіцитом окремих видів сільськогосподарської сировини, посиленням конкуренції на внутрішньому ринку, дефіцитом кадрів, продовженням російсько-української війни. Одним із таких викликів є Угода про асоціацію між Україною та ЄС у частині повної та всеохопної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ). Вплив цієї угоди на функціонування національного продовольчого ринку в цілому та вітчизняну харчову промисловість зокрема є актуальною науковою проблемою.

Огляд літератури. Вплив європейської інтеграції на функціонування вітчизняної харчової промисловості є важливим напрямом досліджень вітчизняних науковців. Серед останніх публікацій на дану тематику звертають на себе увагу роботи: Спаського Г. [1], Осташко Т., Кобути І., Олефіра В. та Ленівової Г. [2], Лещенко К. [3], Кваші С., Павленко О., Вакуленко В. [4], Смолій Л. та Мостов'яка М. [5] та ін. Попри значний внесок досліджень вітчизняних науковців у вирішення теоретико-методичних та прикладних завдань в рамках даної тематики, її актуальність не тільки не знижується, але й в багатьох аспектах зростає. Адже, як показує новітній історичний досвід, євроінтеграційні процеси в цілому та функціонування ПВЗВТ зокрема, як найважливіша частина угоди про асоціацію Україна-ЄС, мають властивість швидко змінюватися під впливом чисельних економічних і геополітичних чинників. Це зумовлює необхідність продовження наукових розробок в даному напрямі.

Метою дослідження є з'ясування характеру та ступеня впливу Угоди про асоціацію Україна-ЄС в частині ПВЗВТ на розвиток вітчизняної харчової промисловості. Для досягнення даної мети є необхідність вирішення наступних завдань: дослідити динаміку обсягів виробництва в харчовій промисловості України та з'ясувати фактори, які на нього впливають; дослідити обсяги та структуру українсько-європейської (ЄС) торгівлі промисловою продовольчою продукцією; ідентифікувати ключові перешкоди на європейському шляху української промислової продукції обґрунтувати ймовірні способи їх подолання.

Методика дослідження. Теоретичною основою дослідження є економічна теорія, праці вітчизняних дослідників проблем європейської інтеграції економіки України. Методичною основою є системний підхід до вивчення соціально-економічних явищ і процесів. В процесі дослідження використовувалися методи: порівняння (при обґрунтуванні конкурентних переваг українських аграріїв щодо їхніх європейських візаві), історичного аналізу (при дослідженні причин

скорочення виробництва у харчовій промисловості України), рядів динаміки та середніх величин (при дослідженні тенденцій у зовнішній торгівлі України агропродукцією), аналізу і синтезу (для класифікації ключових перешкод української промислової продовольчої продукції на ринок ЄС та обґрунтування способів їх подолання).

Результати дослідження. Угода про асоціацію між Україною та ЄС стала якісно новим етапом в дорожній карті української євроінтеграції. Політична частина угоди була підписана 21 березня, а економічна – 27 червня 2014р. Проте, повна ратифікація угоди відбулася лише 1 вересня 2017 року. Найважливішою частиною угоди став економічний блок – створення повної та всеохопної зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) в рамках якої стартувало поступове скасування митних тарифів, адаптація українського законодавства до норм та стандартів Європейського Союзу тощо. Перед українською економікою постали як нові можливості, так і нові виклики. З одного боку – завдяки безмитним тарифам в межах відповідних квот, значно покращився доступ вітчизняної продукції до ринку ЄС, проте з іншого – суттєве зростання європейського імпорту похитнуло позиції українських підприємств на внутрішньому ринку.

Україна є одним із світових лідерів виробництва сільськогосподарської продукції. Враховуючи безпрецедентне послаблення її доступу до ринку ЄС, а також той факт, що вона здійснює імпорт європейської сільськогосподарської продукції у незначних обсягах (насіння сільськогосподарських культур, племінна худоба, плоди), це стало значною перевагою для українських сільськогосподарських виробників. Уже ні для кого не секрет, що європейські виробники програють конкурентну боротьбу своїм українським візаві. Ключовими факторами конкурентних переваг українських аграріїв стали: 1) родючість ґрунтів. Природна родючість українських ґрунтів вища, ніж у більшості країн ЄС; 2) середній розмір землекористування. В Україні він коливається в межах 100-115 га, в ЄС середній розмір ферми – 14-16 га. Якщо враховувати, що в структурі українського сільськогосподарського експорту переважає продукція середніх і великих землекористувачів, насамперед агрохолдингів, середній порівнюваний розмір українського землекористувача буде ще більший. Це створює значні переваги від економії на масштабах виробництва; 3) рівень заробітної плати. В Україні він на порядок нижчий, ніж в середньому по ЄС; 4) екологічні норми. Поки що в Україні значно слабші вимоги до кількісних та якісних характеристик агрохімікатів, ніж в ЄС, де реалізується амбітний проект Green Deal. В числі іншого, він передбачає скорочення використання пестицидів на 50% і мінеральних добрив – на 20%.

Наразі європейські фермерські асоціації та політичні партії, що спираються на сільський електорат, б'ють на сполох – вони розуміють, що за умови необмеженого доступу української сільськогосподарської продукції на ринок ЄС, навіть щедрі дотації зі спільного європейського бюджету не врятують більшість європейських сільськогосподарських виробників від банкрутства.

На відміну від однозначно сприятливого впливу ПВЗВТ на розвиток вітчизняного сільського господарства, українська харчова промисловість постала

не лише перед новими можливостями, але й новими серйозними ризиками. Для того, щоб спробувати виявити характер впливу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в частині ПВЗВТ на вітчизняних харчовиків, доцільно дослідити динаміку відповідних обсягів виробництв та торгівлі.

У досліджуваному періоді (2007-2024рр.) мала місце нестабільна динаміка виробництва – періодичні зростання змінювалися спадами. Глибина падінь виявилася більшою, ніж висота зростання в роки відновлень. Тому обсяги виробництва в галузі за цей період скоротилися на 4,5% (рис. 1).

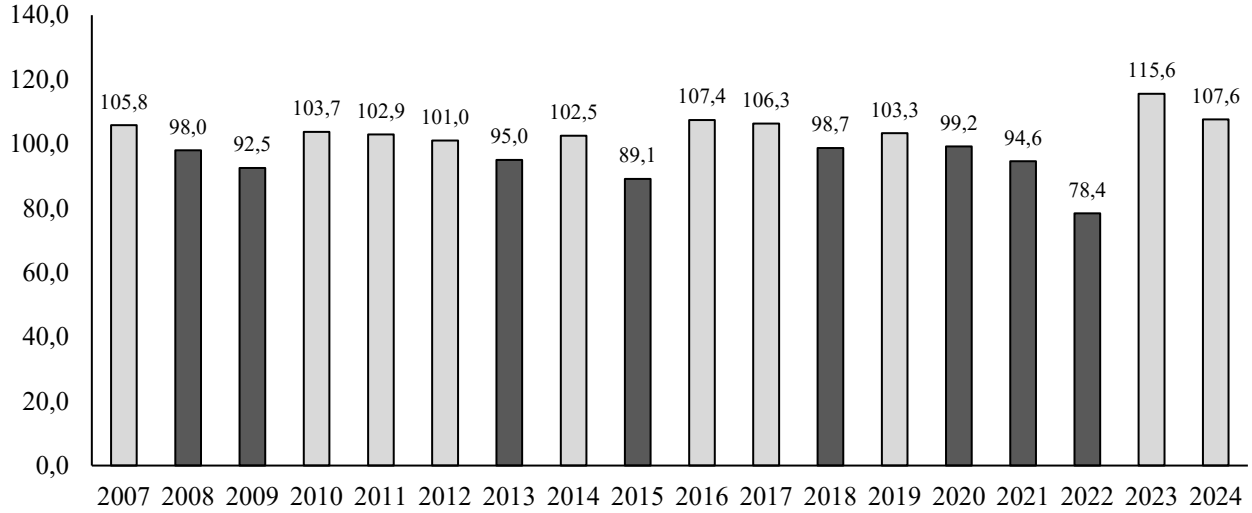

Рисунок 1. – Індекси виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, % до попереднього року

Джерело: побудовано автором за даними [6]

Падіння обсягів виробництва в харчовій промисловості України було спричинено дією факторів внутрішнього та зовнішнього господарського середовища (табл. 1).

Хаотичність у процесах ціноутворення на сільськогосподарську сировину; надмірний експорт зерна; надмірна залежність від світових цін на сировину та енергію; низька ємність внутрішнього продовольчого ринку; провали в системі державної аграрної політики, що проявляються у стійкому скороченні виробництва тваринницької продукції, насамперед скотарської тощо, вказують на системні слабкості української економіки. Головна причина такого стану криється в тому, що економічна політика уряду досі є спорадичною, позбавленою системності та комплексності. Вона має всі ознаки реактивного управління, а не довгострокового стратегічного планування. Підтвердженням цьому є поточний стан молочного скотарства та молокопереробної промисловості.

Впродовж усіх років Незалежності держава декларувала незмінну підтримку молокопродуктового підкомплексу – виділяла і продовжує виділяти значний обсяг бюджетних коштів на утримання молочної худоби. Проте поголів’я великої рогатої худоби продовжує скорочуватися, а дефіцит молочної сировини для українських молокопереробних заводів стає усе відчутнішим.

Таблиця 1. Причини скорочення виробництва у харчовій промисловості України в період з 2007 до 2024рр.

Рік, роки	Причина скорочення	Наслідок
1	2	3
2008	Низькі закупівельні ціни на цукрові буряки в попередньому сезоні цукроваріння.	Скорочення площ під цукровими буряками на 37,7%. Гострий дефіцит сировини. Скорочення обсягів виробництва цукру на 15,9%.
	Збитковість вирощування та утримання ВРХ.	Продовження довгострокової тенденції скорочення поголів'я ВРХ. Посилення дефіциту сировини для молоко- та м'ясопереробної промисловості. Зростання витрат виробництва. Зростання роздрібних цін. Скорочення попиту.
	Вступ України в СОТ.	Зниження імпортних мит. Збільшення імпорту продовольчої продукції. Різке посилення конкуренції на внутрішньому ринку [7, 8].
	Девальвація.	Різке підвищення цін на імпортну сировину, енергоресурси, пакувальні матеріали. Шок пропозиції.
2009	Глобальна фінансова криза.	Зростання цін. Скорочення доходів населення. Режим економії. Зменшення споживчого попиту.
	Підвищення акцизів на алкоголь та тютюн.	Зростання роздрібних цін. Зменшення попиту.
	Падіння попиту на зовнішньому ринку.	Глобальна фінансова криза. Зменшення експорту української олії, кондитерської та молочної продукції. Посилення захисту національних виробників у країнах СНД.
2013	Торгівельна війна рф проти України.	Заборона на імпорт української кондитерської та м'ясо-молочної продукції. Зупинка розмитнення вантажів на українсько-російському кордоні та зрив контрактів для багатьох підприємств харчової промисловості України. Скорочення обсягів виробництва.
	Застій в економіці.	Зміна ВВП в 2012 та 2013рр. - 100,2 та 100,0% відповідно. Погіршення споживчих настроїв. Зменшення активності на продовольчому ринку.
	Посуха в 2012р.	Скорочення виробництва зернових та зернобобових культур на 18,9%. Підвищення цін на зернову сировину та зменшення її переробки для виробництва борошна і круп.
2015	Початок російсько-української війни в 2014р.	Окупація територій. Втрата землі, капіталу та трудових ресурсів на окупованих територіях.
	Війна → девальвація.	Різке підвищення цін на імпортні складові – енергоресурси, пакувальні матеріали, інгредієнти. Зростання собівартості промислової продукції. Шок пропозиції.
	Війна → падіння доходів населення.	Скорочення попиту.
	Війна → втрата ринків збуту на території країн СНД та рф.	Скорочення виробництва.
2018	Скорочення виробництва насіння соняшнику в 2017р.	Дефіцит сировини. Скорочення виробництва в олійно-екстракційній галузі на 6,9% [9].
	Гармонізація українського податкового законодавства з нормами ЄС [10, 11].	Збільшення ставки акцизного збору на тютюнові вироби на 29,7%. Різке зростання цін. Скорочення попиту.

продовження таблиці 1

1	2	3
2018	Підвищення цін на електроенергію, газ, паливно-мастильні матеріали, зростання заробітної плати.	Збільшення витрат виробництва. Зростання роздрібних цін на продукти харчування. Гальмування попиту.
	Рекордний врожай зерна.	Дефіцит автозерновозів та вагонів «Укрзалізниці». Блокування своєчасного транспортування сировини на промислові підприємства. Зростання витрат виробництва. Порушення умов контрактів готової продукції на експорт.
2020-2021	Пандемія COVID-19	Жорсткі карантинні обмеження. Проблеми з логістикою. Різке скорочення споживчого попиту.
	Посуха в 2020р.	Різке скорочення виробництва базових для української харчової промисловості видів сільськогосподарської сировини. Найбільше скорочення в олійно-екстракційній та цукровій промисловості – мінус 20 та 30,8% відповідно [12].
	Стрімке зростання світових цін на газ.	Зростання цін на природний газ для промислових споживачів у 3,5 рази [13]. Різке збільшення собівартості промислової продукції. Підвищення роздрібних продовольчих цін. Скорочення попиту.
	Збитковість вирощування та утримання ВРХ, свиней.	Продовження довгострокової тенденції скорочення поголів'я ВРХ, скорочення поголів'я свиней. Посилення дефіциту сировини для молоко- та м'ясопереробної промисловості. Зростання витрат виробництва. Зростання роздрібних цін. Скорочення попиту.
	Гармонізація українського податкового законодавства з нормами ЄС [14].	Зростання акцизного збору на тютюнові вироби в 2021р. Різке зростання цін. Зменшення попиту. Скорочення обсягів виробництва цигарок на 9,5%.
2022	Продовження російсько-української війни.	Окупація територій. Ведення бойових дій. Втрата землі, капіталу та трудових ресурсів на окупованих територіях, прифронтових територіях та територіях з активними бойовими діями.
	Зростання світових цін на газ в першій половині 2022р.	Зростання витрат виробництва. Збільшення оптово-відпускних та роздрібних цін. Скорочення кінцевого попиту.
	Зростання світових цін на корми.	Збільшення витрат на утримання сільськогосподарських тварин. Скорочення поголів'я ВРХ у малих та середніх господарських формуваннях. Загострення дефіциту тваринницької сировини для молокопереробних заводів. Зростання витрат виробництва. Зростання роздрібних цін. Скорочення попиту.
	Гармонізація українського податкового законодавст-ва з нормами ЄС.	Зростання акцизного збору на тютюнові вироби в 2022р. на 20%. Зростання роздрібних цін. Скорочення попиту. Падіння виробництва тютюнових виробів на 52,1%.

Джерело: сформовано автором.

Виникають логічні запитання щодо обсягів та ефективності використання бюджетних коштів в рамках відповідних програм, відсутності розгорнутого урядового публічного аналізу причин провальної аграрної політики та конкретного покрокового плану виведення молокопереробної галузі із кризи. Зростаючий дефіцит молочної сировини зумовлює високу собівартість готової

молочної продукції, унаслідок чого українські виробники програють цінову конкуренцію європейським та знижують свою частку у відповідному сегменті внутрішнього продовольчого ринку.

Серед причин перманентних спадів виробництва у вітчизняній харчовій галузі ми знаходимо щонайменше один очевидний фактор, пов'язаний із Угодою про асоціацію між Україною та ЄС – щорічне підвищення акцизів на тютюнові вироби на 20% для досягнення рівня ЄС – 90 євро за 1000 шт. Ще один фактор, який діє на пониження для української харчової промисловості, є посилення конкуренції на продовольчому ринку України за рахунок збільшення європейського імпорту промислової продовольчої продукції. Проблема є надзвичайно складною. З одного боку бюджетні можливості щодо підтримки вітчизняних виробників дуже обмежені – більша частина бюджетних видатків (понад 65%) спрямовується на потреби оборони в умовах зовнішньої військової агресії. З іншого, Україна наразі не може використовувати тарифні методи захисту вітчизняних виробників тому що це зумовить посилення геополітичної напруги у і без того складних відносинах із європейськими партнерами та погіршення безпекової ситуації. Насамперед з Польщею, на частку якої припадає понад 40% імпорту сирів на український ринок, але яка є стратегічним логістичним хабом у ланцюгах європейського постачання зброї Україні.

Експорт української промислової продовольчої продукції в країни ЄС демонструє стійку зростаючу динаміку (табл. 2). За період 2018-2024рр. він зріс у 2,4 рази. За цей же час європейські виробники також наростили обсяги ввезення своєї продукції на митну територію України. Однак зростання українського імпорту з країн ЄС склало лише 70,9%. Отже, темп збільшення українського промислового продовольчого експорту в ЄС більший від імпорту майже в 1,5 рази. Сальдо українсько-європейської (ЄС) торгівлі промисловою продовольчою продукцією є позитивне та зростаюче – за досліджуваний період воно збільшилося у 5,2 рази. Отже, Угода про асоціацію між Україною та ЄС у частині ПВЗВТ в цілому справляє позитивний вплив на виробництво в українській харчовій промисловості.

Таблиця 2. Абсолютні та відносні показники динаміки українсько-європейської (ЄС) торгівлі промисловою продовольчою продукцією

Показник	Рік						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
млн. дол.							
Експорт	2563,7	2976,4	3271,5	4058,3	5142,8	5803,8	6280,4
Імпорт	2022,7	2393,3	2829,4	3258,9	2618,6	3135,5	3457,1
Сальдо	541,0	583,1	442,2	799,4	2524,2	2668,3	2823,3
%							
Експорт	100	116,1	109,9	124,0	126,7	112,9	108,2
Імпорт	100	118,3	118,2	115,2	80,4	119,7	110,3
Сальдо	100	107,8	75,8	180,8	315,7	105,7	105,8

Джерело: розраховано автором за даними [15].

Рівень важливості закордонного сегменту продукції українських підприємств харчової промисловості в цілому та ринку ЄС зокрема, можна оцінити за їх квотою у структурі реалізації відповідної продукції (табл. 3). На фоні зменшення ємності внутрішнього продовольчого ринку України внаслідок падіння відповідного попиту, скорочення його квоти в структурі напрямів реалізації продукції вітчизняних підприємств харчової промисловості слід розглядати, як негативне явище – стійкими до зовнішніх потрясінь є лише ті економіки, які мають добре розвинений внутрішній ринок.

Таблиця 3. Обсяги та структура реалізації продукції (харчові продукти, напої та тютюнові вироби) підприємств харчової промисловості України на внутрішньому і зовнішньому ринках

Показник	Рік						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Млрд. дол.							
Всього	21,7	23,8	25,2	30,9	22,3	24,4	26,4
в т.ч.: внутрішній ринок	12,7	14,4	14,7	18,4	12,1	13,8	14,9
зовнішній ринок	8,9	9,5	10,5	12,5	10,2	10,6	11,4
%							
Всього	100	100	100	100	100	100	100
в т.ч.: внутрішній ринок	58,8	60,2	58,4	59,5	54,2	56,7	56,7
зовнішній ринок	41,2	39,8	41,6	40,5	45,8	43,3	43,3

Джерело: розраховано автором за даними [7, 16].

В умовах скорочення внутрішнього продовольчого попиту, зовнішній ринок став рятівним колом для українських підприємств харчової промисловості. Важливо відмітити, що квота зовнішнього ринку зросла не тому що квота внутрішнього ринку зменшилася при незмінних обсягах експорту, а саме тому що він збільшився. За підсумками досліджуваного періоду обсяги вітчизняного промислового продовольчого експорту зросли на 27,8%.

Частка ринку ЄС в структурі українського експорту промислової продовольчої продукції збільшується. Суттєве зменшення частки ринку продукції українських виробників в країнах СНД внаслідок початку російсько-української війни 20 лютого 2014 р., яка в 2012р. становила 3,4 млрд. дол. [17], була повністю компенсована ринком ЄС лише через 7 років – в 2021р. (табл. 4).

Таблиця 4. Абсолютні та відносні показники частки ринку ЄС в структурі українського експорту промислової продовольчої продукції

Показник	Рік						
	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Експорт, всього, млрд. дол.	8,9	9,5	10,5	12,5	10,2	10,6	11,4
в т.ч.: експорт в ЄС	2,6	3,0	3,3	4,1	5,1	5,8	6,3
інший експорт	6,3	6,5	7,2	8,4	5,1	4,8	5,1
Експорт, всього, %	100	100	100	100	100	100	100
в т.ч.: експорт в ЄС	29,2	31,6	31,4	32,8	50,0	54,7	55,3
інший експорт	70,8	68,4	68,6	67,2	50,0	45,3	44,7

Джерело: розраховано автором за даними [7, 16].

Обсяги експорту української промислової продовольчої продукції в ЄС зрівнялися із обсягами експорту аналогічної продукції за іншими напрямами в 2022р. і в наступні роки частка ринку ЄС збільшувалася пропорційно зменшенню частки інших закордонних ринків. В 2022р. збільшення експорту української продукції в ЄС на 24,4% не змогло компенсувати скорочення експорту за іншими напрямами на 39,3%. Таке скорочення було зумовлене виключно наслідками відновлення російської військової агресії – морською блокадою чорноморських портів через які зазвичай проходило більше 90% українського продовольчого експорту на традиційні для України ринки Північної Африки, Близького Сходу та Азії; зростанням логістичних витрат для транспортування продукції суходолом до європейських портів; втратою виробничих та інфраструктурних потужностей – на окупованих територіях, на територіях із активними бойовими діями, прифронтових територіях і навіть тилових територіях.

Помітне зростання обсягів українського експорту в ЄС пояснюється тим, що після відновлення російської військової агресії проти України 24 лютого 2022р., ЄС, з метою підтримки української економіки в умовах повномасштабної війни, запровадив режим автономних торговельних заходів (АТЗ) [18]. Режим передбачав тимчасове повне скасування мит на українську продукцію, паузу у дії тарифних квот, паузу у системі вхідних цін, тимчасове скасування антидемпінгових мит. З червня 2022 по червень 2024рр. режим діяв у повному обсязі без обмежень. З червня 2024 по 5 червня 2025рр. режим було продовжено, але з обмеженнями - для так званих чутливих категорій продукції (кукурудзи, вівсу, круп, цукру, меду, м’яса птиці, яєць) відновили тарифні квоти при умові перевищення обсягів їх імпорту середнього показника за 2021-2023рр. У відповідь на розгортання протестів європейських фермерів проти Green Deal та дешевого українського агропродовольчого імпорту, 5 червня 2025р. Єврокомісія повністю зупинила дію АТЗ. Експорт української агропродовольчої продукції повернувся до правил ПВЗВТ з перехідними умовами і новими тарифними квотами (табл. 5).

Як бачимо, не зважаючи на зупинку дії АТЗ, українсько-європейська (ЄС) торгівля промисловою продовольчою продукцією в частині відповідного українського експорту не повернулася до базових налаштувань ПВЗВТ на момент підписання угоди: безмитні обсяги експорту м’яса птиці зросли в 3,3 рази, солоду та клейковини – в 2,5 рази, крохмалю – в 2,4 рази і т.д. Були також переглянуті у бік збільшення максимально допустимі обсяги експорту окремих видів продукції для яких був встановлений п’ятирічний термін поступового зростання квоти безмитної торгівлі. Усе це вказує на те, що попри тиск збоку право-популістських європейських політичних сил, професійних об’єднань європейських фермерів і т.д., вище керівництво ЄС з розумінням сприймає аргументи України в частині необхідності розширення квоти безмитної торгівлі та, по можливості, іде на зустріч.

Крім квотних обмежень на шляху української агропродовольчої продукції на ринок ЄС стоять додаткові і, в окремих випадках, складніші перепони:

1) невідповідність української промислової продукції (напівфабрикати та готові вироби) європейським санітарно-гігієнічним вимогам;

2) труднощі із входженням у європейську роздрібну мережу;

3) неповне використання потенціалу нішевих видів продукції.

Таблиця 5. Зміни розміру квот безмитного експорту окремих видів української промислової продовольчої продукції в ЄС, тонн

Вид продукції	Річна квота на початку дії ПВЗВТ	Новий обсяг квоти з 14.10.2025р. (оновлена ПВЗВТ)
М'ясо птиці	36000	120000
Свинина	40000	40000
Яловичина	12000	12000
Молоко, вершки та згущене молоко	8000 (до 10000 за 5р.)	15000
Сухе молоко	1500 (до 5000 за 5р.)	15400
Вершкове масло та молочні пасти	1500 (до 3000 за 5р.)	7000
Ячмінна крупа та борошно; зерно зернових злаків, оброблене іншим способом	6300 (до 7800 за 5р.)	33200
Солод та пшенична клейковина	7000	17500
Крохмаль	10000	24400
Висівки, відходи та залишки	16000 (до 21000 за 5р.)	85000
Цукор з цукрової тростини або з цукрових буряків	20700	100000
Інші цукри	10000 (до 20000 за 5р.)	30000
Перероблені продукти з цукру та цукрові сиропи	2000 (до 3000 за 5р.)	0 для товарів із вмістом цукру < 70 %; 7500 тонн для товарів із вмістом цукру ≥ 70 %
Консервована цукрова кукурудза	1500	2250
Оброблені томати	10000	25000
Сік яблучний та виноградний	10000 (до 20000 за 5р.)	30000
Спирт етиловий	27000 (до 100000 за 5р.)	125000
Сигари та цигарки	2500	2500
Соняшникова, ріпакова та соєва олія	Безмитний режим (поза квотами)	Безмитний режим (поза квотами)
Лікеро-горілчані напої та міцний алкоголь	Безмитний режим (поза квотами)	Безмитний режим (поза квотами)
Вина виноградні та сусло	Безмитний режим (поза квотами)	Безмитний режим (поза квотами)
Пиво солодове	Безмитний режим (поза квотами)	Безмитний режим (поза квотами)

Джерело: сформовано автором за даними [19].

Європейські санітарно-гігієнічні вимоги є надзвичайно жорсткими. Тут слід зробити важливе зауваження – наразі український агробізнес розвивається не за європейською, а за американською моделлю. В Україні, як і у США, основний акцент робиться на масштабах та ефективності. Остання, в числі іншого, якраз і зумовлюється масштабом – великі підприємства, насамперед агрохолдинги, володіють такими земельними банками, які дозволяють їм

отримувати відчутну економію на прямих витратах. Ефективність також досягається за рахунок широкого використання індустріальних агротехнологій, що є антиподом європейському Green Deal, спрямованому на зменшення вуглецевого сліду та суттєве скорочення використання агрохімії. Європейське агровиробництво фокусується на критеріях екологічності та добробуту тварин. Головна ціль - здорові продукти харчування. Така політика має свою ціну – собівартість європейської агропродукції вища, ніж, наприклад, української. Таким чином квоти на українську продукцію захищають європейських фермерів, а жорсткі санітарно-гігієнічні вимоги захищають і фермерів, і європейських кінцевих покупців. Для відповідності української продукції цим вимогам, вітчизняні виробники мають впровадити у виробництво системи менеджменту безпечності та якості, що забезпечують простежуваність продукції, починаючи з поля, продовжуючи промисловою переробкою і закінчуючи полицею магазину – HACCP, GlobalG.A.P., ISO 22000, IFS Food, BRCGS, FSSC 22000. Це перший етап. Наступний – отримання єврономера. Це офіційне підтвердження від Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, що завод відповідає стандартам ЄС – включення в систему TRACES NT; є обов'язковим передусім для продукції тваринного походження та деяких специфічних видів рослинної продукції високого ризику. Далі – отримання міжнародного ветеринарного сертифікату (якщо це продукція тваринного походження) та отримання сертифікату походження (EUR.1). Перший етап вимагає значних капіталовкладень, які не під силу малим і навіть середнім представникам вітчизняного агробізнесу. Це настільки дорого, що станом на сьогодні єврономерами володіє лише 229 українських підприємств, що виробляють харчову продукцію [20]. Це 3,6% від загальної кількості підприємств харчової промисловості України, які діяли на початок 2025р. [21]. В умовах гострого дефіциту інвестиційних ресурсів, спричинених російсько-українською війною, вирішення цієї проблеми стане можливим лише після закінчення бойових дій та встановлення стійкого миру.

Входження української агропродовольчої продукції в європейську роздрібну мережу є важким завданням. Ринок ЄС, в тому числі продовольчий, це ринок з великою кількістю заможних покупців. Тому конкуренція між виробниками на ньому – дуже сильна. Вільних ніш для традиційних видів продукції немає – тут функціонують багаторічні перевірені та надійні канали постачання з довгостроковими контрактами і місцевими виробниками. Наприклад, в ЄС на рівні субсидій Спільної аграрної політики закріплена підтримка ланцюгів коротких продовольчих мереж. Основа її реалізації – місцеві фермерські кооперативи, що створюють власні переробні заводи та фірмову торгівлю. Такі мережі підтримуються державними закупівлями – муніципальні органи в обов'язковому порядку повинні закуповувати у них до половини від розміру місцевих потреб у продовольчих товарах. Шанс суттєвого розширення присутності української продовольчої продукції на полицях європейських магазинів слід пов'язувати зі створенням спільних українсько-європейських підприємств у харчовій промисловості та торгівлі. Але допоки триває російсько-

українська війна, надходження масштабних європейських інвестицій істотно стримується.

Якщо на європейському ринку вільних ніш для традиційних видів продовольчої продукції немає, то потенціал просування нішевої продукції зберігається. І українські аграрії мають можливість розширення своєї присутності на ринку ЄС саме за цим напрямом. Наприклад, це нетрадиційні види рослинної олії - горіхова (з волоського горіха), гарбузова, лляна, конопляна, обліпихова тощо. Такі види діяльності інтенсивно розвиваються в тилових областях України, насамперед центральних і західних. Єдиними обмежувачами цієї діяльності є доступ до земельних ресурсів та капіталу. Тому в Україні діють програми державної підтримки нішевого агропродовольчого виробництва (закладка садів та ягідників, будівництво модульних теплиць, грантова підтримка переробки, будівництво сучасних плодосховищ тощо). В даному контексті велике значення для завоювання прихильності європейського споживача, мають екологічні фактори. Зокрема, організація виробництва на циркулярній основі: виробництво упаковки із вторинної сировини, використання відходів в якості органічних добрив чи матеріалу для виготовлення палива тощо. Ця інформація розміщується на упаковці у форматі, який привертає увагу та легко зчитується.

Висновки.

1. В 2007-2024 роках обсяги виробництва в харчовій промисловості України скоротилися на 4,5%. Серед ключових внутрішніх причин падіння - системні слабкості української економіки, зовнішніх – глобальна фінансова криза, російська військова агресія та пандемія COVID-19.

2. За період з 2018 до 2024рр. експорт української промислової продовольчої продукції в країни ЄС зріс у 2,4 рази. Темп збільшення українського промислового продовольчого експорту в ЄС більший від імпорту майже в 1,5 рази. Фактори інтеграції, що працюють на пониження випуску продукції підприємствами харчової України, мають виражений галузевий характер: у переробці тютюну – це зростання акцизного збору в рамках гармонізації українського податкового законодавства з нормами ЄС; у виробництві молочних продуктів – це різке збільшення імпорту субсидованої продукції, що створює умови для недоброчесної конкуренції.

3. Сальдо українсько-європейської (ЄС) торгівлі промисловою продовольчою продукцією є позитивне та зростаюче – за досліджуваний період воно збільшилося у 5,2 рази. Отже, Угода про асоціацію між Україною та ЄС у частині ПВЗВТ в цілому справляє позитивний вплив на виробництво в українській харчовій промисловості.

4. Помітне зростання обсягів українського експорту в ЄС пояснюється тим, що після відновлення російської військової агресії проти України 24 лютого 2022р., ЄС запровадив режим автономних торговельних заходів (АТЗ), що передбачав тимчасове повне скасування мит на українську продукцію.

5. Не зважаючи на зупинку дії АТЗ 5 червня 2025р., українсько-європейська (ЄС) торгівля промисловою продовольчою продукцією в частині

відповідного українського експорту не повернулася до базових налаштувань ПВЗВТ на момент підписання угоди - безмитні обсяги експорту чутливих для української харчової промисловості видів продукції зросли.

6. Крім квотних обмежень на шляху української агропродовольчої продукції на ринок ЄС стоять додаткові перепони: невідповідність української промислової продовольчої продукції європейським санітарно-гігієнічним вимогам; труднощі із входженням у європейську роздрібну мережу; неповне використання потенціалу нішевих видів продукції. Вирішення цих проблем найбільшою мірою слід пов'язувати із значним розширенням доступу суб'єктів вітчизняного агробізнесу до інвестицій.

Перспективним напрямом подальших досліджень в рамках даної тематики є обґрунтування заходів промислової політики, спрямованої на підтримку вітчизняної харчової промисловості в умовах посилення євроінтеграційних процесів.

Внесок авторів. *Автор повністю провів дослідження, написав і відредагував текст.*

Фінансування. *Автор заявляє, що дослідження виконано без зовнішнього фінансування.*

Подяки. *Автор висловлює вдячність Уманському національному університету за доступ до науково-інформаційних ресурсів та забезпечення належної матеріально-технічної бази під час виконання дослідження.*

Конфлікт інтересів. *Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.*

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Spaskyi H. Foreign trade in Ukrainian agricultural goods in the context of the association agreement with the European Union. *Ekonomika APK*. 2021. № 28(10). P. 72-80. https://doi.org/10.32317/2221-1055.202110072 (дата звернення: 03.09.2026).

2. Ostashko T., Kobuta I., Olefir V., Lienivova H. Evaluation of the results and analysis of the impact of the DCFTA with the EU on agricultural trade in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*. 2022. Vol. 8. No. 4. Pp. 86–108. https://doi.org/10.51599/are.2022.08.04.04 (дата звернення: 03.09.2026).

3. Leshchenko K. Current challenges of agricultural trade liberalisation between Ukraine and the EU. *Ekonomika APK*. 2023. № 30(3). P. 10-17. https://doi.org/10.32317/2221-1055.202303010 (дата звернення: 03.09.2026).

4. Кваша С.М., Павленко О.М., Вакуленко В.Л. Базові цілі спільної аграрної політики європейських країн та еволюція розвитку ПВЗВТ Україна-ЄС. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки.* 2024. Випуск 3(75). С. 129-133. https://doi.org/10.32689/2523-4536/75-17 (дата звернення: 03.09.2026).

5. Смолій Л.В., Мостов'як М.І. Диверсифікаційні пріоритети та напрями технологічної трансформації агропродовольчого експорту України. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва.* 2025. Випуск 106. Частина 2. С. 417-431. DOI: 10.32782/2415-8240-2025-106-2-417-431 (дата звернення: 03.09.2026).

6. Індекси промислової продукції за видами діяльності та основними промисловими групами (ОПГ). URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/pr/ipp_vd_m/ipp_vd_m_u/arh_ipp_vdm_u.html (дата звернення: 08.09.2026).

7. Товарна структура зовнішньої торгівлі України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2025/zd/tsztt/arh_tsztt2025_u.html

8. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2008 рік. Київ: Державний комітет статистики України, 2009. 361с. (дата звернення: 08.09.2026).

9. Oilseeds: World Markets and Trade. URL: https://esmis.nal.usda.gov/publication/oilseeds-world-markets-and-trade (дата звернення: 08.09.2026).

10. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році». *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 8. С.46. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-19#Text (дата звернення: 08.09.2026).

11. Парламентське дослідження щодо адаптації положень законодавства України до положень права ЄС у частині встановлення ставок акцизного податку на тютюнові вироби. URL: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32663.pdf (дата звернення: 08.09.2026).

12. Sugar: World Markets and Trade. URL: https://esmis.nal.usda.gov/publication/sugar-world-markets-and-trade (дата звернення: 08.09.2026).

13. Тарифи на газ для підприємств. URL: https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/gas/prom/ (дата звернення: 08.09.2026).

14. Податковий кодекс України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. С. 112. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20210101#Text (дата звернення: 08.09.2026).

15. Товарна структура зовнішньої торгівлі з країнами ЄС. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tsztt_ES/tsztt_ES_u/arh_tsztt_es_2025_u.html (дата звернення: 08.09.2026).

16. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за видами економічної діяльності промисловості у 2010–2024 роках. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp_rik/arh_orp_rik_u.html (дата звернення: 08.09.2026).

17. Зовнішня торгівля окремими видами товарів за країнами світу. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2025/zd/e_iovt/arh_iovt2025.htm (дата звернення: 08.09.2026).

18. Regulation(EU) 2022/870 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2022 on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement

between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. PE/21/2022/REV/1. OJ L 152, pp. 103–108. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/870 (дата звернення: 10.09.2026).

19. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 10.09.2026).

20. Право експорту до ЄС мають понад 450 українських компаній. *AgroPortal*. 22.06.2026. URL: https://agroportal.ua/news/ukraina/pravo-eksportu-do-yes-mayut-ponad-450-ukrajinskih-kompaniy (дата звернення: 10.09.2026).

21. Кількість діючих підприємств з виробництва харчових продуктів, інших харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів. URL: https://stat.gov.ua/uk/explorer (дата звернення: 10.09.2026).

REFERENCES

1. Spaskyi H. (2021). Foreign trade in Ukrainian agricultural goods in the context of the association agreement with the European Union. *Ekonomika APK*, vol. 28, no. 10, pp. 72–80. DOI: https://doi.org/10.32317/2221-1055.202110072 (accessed September 3, 2026).

2. Ostashko T., Kobuta I., Olefir V., & Lienivova H. (2022). Evaluation of the results and analysis of the impact of the DCFTA with the EU on agricultural trade in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics*, vol. 8, no. 4, pp. 86–108. DOI: https://doi.org/10.51599/are.2022.08.04.04 (accessed September 3, 2026).

3. Leshchenko K. (2023). Current challenges of agricultural trade liberalisation between Ukraine and the EU. *Ekonomika APK*, vol. 30, no. 3, pp. 10–17. DOI: https://doi.org/10.32317/2221-1055.202303010 (accessed September 3, 2026).

4. Kvasha S. M., Pavlenko O. M., & Vakulenko V. L. (2024). Bazovi tsili spilnoi ahrarnoi polityky yevropeiskykh krain ta evoliutsiia rozvytku PVZVT Ukraina–YeS [Basic goals of the common agricultural policy of European countries and the evolution of the DCFTA Ukraine–EU]. Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. *Ekonomichni nauky*, no. 3(75), pp. 129–133. DOI: https://doi.org/10.32689/2523-4536/75-17 (accessed September 3, 2026) [in Ukrainian].

5. Smolii L. V., & Mostoviak M. I. (2025). Dyversyfikatsiini priorytety ta napriamy tekhnolohichnoi transformatsii ahroprodovolchoho eksportu Ukrainy [Diversification priorities and directions of technological transformation of Ukraine's agri-food exports]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva*, no. 106, part 2, pp. 417–431. DOI: https://doi.org/10.32782/2415-8240-2025-106-2-417-431 (accessed September 3, 2026) [in Ukrainian].

6. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). *Indeksy promyslovoi produktsii za vydamy diialnosti ta osnovnymy promyslovymy hrupamy (OPH)* [Industrial production indices by type of activity and main industrial groups]. Available at:

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/pr/ipp_vd_m/ipp_vd_m_u/arh_ipp_vdm_u.html (accessed September 8, 2026) [in Ukrainian].

7. *State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). Tovarna struktura zovnishnoi torhivli Ukrainy* [Commodity structure of foreign trade of Ukraine]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2025/zd/tsztt/arh_tsztt2025_u.html [in Ukrainian].

8. *State Statistics Committee of Ukraine. (2009). Statystychnyi zbirnyk "Silske hospodarstvo Ukrainy" za 2008 rik* [Statistical collection "Agriculture of Ukraine" for 2008]. Kyiv, 361 p. [in Ukrainian].

9. U.S. Department of Agriculture. (n.d.). *Oilseeds: World markets and trade*. Available at: https://esmis.nal.usda.gov/publication/oilseeds-world-markets-and-trade (accessed September 8, 2026).

10. Law of Ukraine "Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo zabezpechennia zbalansovanosti biudzhetnykh nadkhodzhen u 2018 rotsi" [On amendments to the Tax Code of Ukraine and certain legislative acts of Ukraine regarding ensuring the balance of budget revenues in 2018]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2018, no. 8, p. 46. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-19#Text (accessed September 8, 2026) [in Ukrainian].

11. *Parlamentske doslidzhennia shchodo adaptatsii polozhen zakonodavstva Ukrainy do polozhen prava YeS u chastyni vstanovlennia stavok aktsyznoho podatku na tiutiunovi vyroby* [Parliamentary study on adapting the provisions of Ukrainian legislation to EU law regarding excise tax rates on tobacco products]. Available at: https://research.rada.gov.ua/uploads/documents/32663.pdf (accessed September 8, 2026) [in Ukrainian].

12. U.S. Department of Agriculture. (n.d.). *Sugar: World markets and trade*. Available at: https://esmis.nal.usda.gov/publication/sugar-world-markets-and-trade (accessed September 8, 2026).

13. *Taryfy na haz dlia pidpryiemstv* [Gas tariffs for enterprises]. (n.d.). Available at: https://index.minfin.com.ua/ua/tariff/gas/prom/ (accessed September 8, 2026) [in Ukrainian].

14. Podatkovyi kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 2011, no. 13–14, 15–16, 17, p. 112. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/ed20210101#Text (accessed September 8, 2026) [in Ukrainian].

15. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). *Tovarna struktura zovnishnoi torhivli z krainamy YeS* [Commodity structure of foreign trade with EU countries]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/zd/tsztt_ES/tsztt_ES_u/arh_tsztt_es_2025_u.html (accessed September 8, 2026) [in Ukrainian].

16. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). *Obsiah realizovanoi produktsii (tovariv, posluh) pidpryiemstv za vydamy ekonomichnoi diialnosti promyslovosti u 2010–2024 rokakh* [Volume of sold products (goods, services) of enterprises by type of economic activity of industry in 2010–2024]. Available at:

https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp_rik/arh_orp_rik_u.html (accessed September 8, 2026) [in Ukrainian].

17. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). *Zovnishnia torhivlia okremymy vydamy tovariv za krainamy svitu* [Foreign trade in certain types of goods by country]. Available at: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2025/zd/e_iovt/arh_iovt2025.htm (accessed September 8, 2026) [in Ukrainian].

18. European Parliament and Council. (2022). Regulation (EU) 2022/870 of 30 May 2022 on temporary trade-liberalisation measures supplementing trade concessions applicable to Ukrainian products under the Association Agreement between the European Union and the European Atomic Energy Community and their Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. PE/21/2022/REV/1. *Official Journal of the European Union*, L 152, pp. 103–108. Available at: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/870 (accessed September 10, 2026).

19. *Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu, z odniiei storony, ta Yevropeiskym Soiuzom, Yevropeiskym spivtovarystvom z atomnoi enerhii i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoi storony* [Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (accessed September 10, 2026) [in Ukrainian].

20. AgroPortal. (2026, June 22). *Pravo eksportu do YeS maiut ponad 450 ukrainskykh kompanii* [More than 450 Ukrainian companies have the right to export to the EU]. Available at: https://agroportal.ua/news/ukraina/pravo-eksportu-do-yes-mayut-ponad-450-ukrajinskih-kompaniy (accessed September 10, 2026) [in Ukrainian].

21. State Statistics Service of Ukraine. (n.d.). *Kilkist diiuchykh pidpryiemstv z vyrobnytstva kharchovykh produktiv, inshykh kharchovykh produktiv, napoiv ta tiutiunovykh vyrobiv* [Number of operating enterprises in the production of food products, other food products, beverages and tobacco products]. Available at: https://stat.gov.ua/uk/explorer (accessed September 10, 2026) [in Ukrainian].